

Georg G. Iggers & Q. Edward Wang
[με τη συνεργασία της S. Mukherjee]

ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΙΑΣ, 2015

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970, μεγάλο μέρος της ιστορικής γραφής, συμπεριλαμβανομένου του έργου του Λε Ρουά Λαντυρί, είχε ήδη απομακρυνθεί από τα μοντέλα της κοινωνικής επιστήμης της προηγούμενης δεκαετίας, στα οποία παρέμενε προσκολλημένος ο Φόγκελ. Ο Λε Ρουά Λαντυρί το 1975 εξέδωσε το *Μονταγιού: ένα οξιτανικό χωριό από το 1294 έως το 1324* (*Montaillou: village occitan*), εννέα μόνο χρόνια ύστερα από έργο *Οι χωρικοί του Λανγκντόκ*.⁶⁴ Η ιστορία αυτή ήταν ολότελα διαφορετική, δεν αναφερόταν στη μεγάλη κλίμακα, καλύπτοντας μια περιοχή σαν την Προβηγκία επί αρκετούς αιώνες, αλλά σε ένα μικρό απομονωμένο χωριουδάκι, που μετά βίας έφτανε τις διακόσιες ψυχές· ήταν μια ιστορία που έθετε στο επίκεντρο άτομα και μεμονωμένες οικογένειες. Εδώ οι πηγές δεν είναι τα σκληρά ποσοτικά δεδομένα, αλλά οι μαρτυρίες των χωρικών, όπως καταγράφονταν στα έγγραφα της Ιεράς Εξέτασης. Αφορμή για τις ανακριτικές ακροάσεις της στάθηκε η προσπάθεια της Καθολικής Εκκλησίας να καταστείλει την αίρεση των Καθάρων, που διέθετε ισχυρό προπύργιο στο χωριό. Τα εισαγωγικά κεφάλαια του βιβλίου πραγματεύονται με τον τρόπο των Ανάλ

62. Βλ. Herbert Gutman, *Slavery and the Numbers Game: A Critique of «Time on the Cross»*, Ουμπάνα 1975.

63. Robert Fogel - Geoffrey Elton, *Which Road to the Past? Two Views of History*, Νέα Υόρκη 1983.

64. Αγγλ. έκδ.: *Montaillou: Cathars and Catholics in a French Village, 1294-1324*, Νέα Υόρκη 1978 [ελλ. έκδ.: E. Le Roy Ladurie, *Μονταγιού: ένα οξιτανικό χωριό από το 1294 έως το 1324*, μτφρ. Ε. Καλπουρτζή - Ν. Κούρκουλος, Αθήνα 2008].

το γεωγραφικό περιβάλλον και την οικονομία, καθώς και το κοινωνικό πλαίσιο, τον *οίκο* (domus), δηλαδή το σπιτικό που αποτελούνταν από την εκτεταμένη οικογένεια με την οποία ήταν δεμένοι οι χωρικοί. Ωστόσο, πέρα από την εισαγωγή αυτή, συναντούμε άτομα, άνδρες και γυναίκες, και μέσα από τις μαρτυρίες τους μαθαίνουμε για τις εμπειρίες τους, για τη θεώρηση της ζωής που έχουν, για τις σεξουαλικές αντιλήψεις και πρακτικές τους, τις δεισδαιμονίες τους και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονταν το θάνατο· κοντολογίς, έχουμε μια ιστορία της καθημερινής ζωής από τα κάτω. Και το βιβλίο αυτό γράφτηκε απευθυνόμενο σκόπιμα στο ευρύ κοινό και αποτέλεσε τεράστια εκδοτική επιτυχία, πουλώντας πάνω από 500.000 αντίτυπα μόνο στη Γαλλία.

Μπορούν να αναφερθούν δύο άλλα βιβλία που αντικατοπτρίζουν τον νέο προσανατολισμό της ιστορικής γραφής: *Το τυρί και τα σκουλήκια: ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα* (Il formaggio e i vermi: il cosmo di un mugnaio del '500, 1975)⁶⁵ του Κάρλο Γκίνζμπουργκ (Carlo Ginzburg, 1939-), και *Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ* (The Return of Martin Guerre, 1984) της Νάταλι Ζίμον Ντέιβις (Natalie Zemon Davis, 1928-).⁶⁶ Τα δύο βιβλία, όπως και το *Μονταγιού του Λε Ρουά Λαντυρί*, αποφεύγουν την ανασύνθεση των ευρύτερων απρόσωπων ιστορικών διαδικασιών και αντίθετα εστιάζουν στις εμπειρίες που βίωσαν άτομα ταπεινών κοινωνικών καταβολών σε κοινωνικά πλαίσια που δεν τα επέλεξαν, άτομα που αντιδρούν ενεργά στο πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Στο *Τυρί και τα σκουλήκια* κεντρικό πρόσωπο είναι ένας μυλωνάς, ο Ντομένικο Σκαντέλλα, τον οποίο συνήθως φώναζαν Μενόκκιο. Γεννημένος το 1532 σε ένα χωριό του Φρίουλι κάτω από τη σκιά της βενετσιάνικης κυριαρχίας, δημιουργεί με τη ζωηρή φαντασία του μια κοσμολογική εικόνα που συγκρούεται με το καθολικό δόγμα και καταλήγει να δικαστεί δύο φορές από την Ιερά Εξέταση και να πεθάνει στην πυρά. Πηγές του Γκίνζμπουργκ είναι οι καταθέσεις στη δίκη του. Ο συγγραφέας σκιαγραφεί δύο κουλτούρες: την κουλτούρα των μορφωμένων ελίτ της εποχής και την κουλτούρα των χωρικών, καθώς και τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση μέσα από τις αναγνώσεις του Μενόκκιο. Ο Μενόκκιο έχει ασυνήθιστα βαθιά αναγνωστική παιδεία, αφού μελέτησε πολλά κλασικά φιλοσοφικά και επιστημονικά έργα, όμως, ως μέλος του αγροτικού κόσμου στον οποίο ανήκει, τα επανερμήνευσε μέσα από την οπτική του κόσμου αυτού. Η αλληλεπίδραση ανάμεσα στη λαϊκή κουλτούρα και την κουλτούρα της ελίτ αποτελεί το

65. Αγγλ. έκδ.: *The Cheese and the Worms: The Cosmos of a Sixteenth Century Miller*, Νέα Υόρκη 1975 [ελλ. έκδ.: C. Ginzburg, *Το τυρί και τα σκουλήκια: ο κόσμος ενός μυλωνά του 16ου αιώνα*, μτφρ. Κ. Κουρεμένος, Αθήνα 1994].

66. Natalie Zemon Davis, *The Return of Martin Guerre*, Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη 1983 [ελλ. έκδ.: N. Z. Davis, *Η επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ*, μτφρ. Π. Ματάλας, Αθήνα 2000].

κομβικό μέλημα στο έργο του Γκίνζμπουργκ. Ωστόσο, προκύπτει το ερώτημα σε ποιο βαθμό ο συγγραφέας διαβάζει τις δικές του ρομαντικές αντιλήψεις για μια αγροτική κουλτούρα στη μαρτυρία του Μενόκκιο. Ο Γκίνζμπουργκ δέχεται ότι υπάρχει μια πανάρχαια μεσογειακή αγροτική κουλτούρα, από την οποία κληρονόμησε ο Μενόκκιο τη γήινη αντίληψή του για τη θρησκεία, μια υπόθεση που δεν βασίζεται στις πηγές του συγγραφέα, και εξηγεί την εκτέλεση του Μενόκκιο ως γεγονός που δεν υπήρξε αποτέλεσμα τόσο των αιρετικών πεποιθήσεών του, αλλά της επιθυμίας του νεωτεριστικού, καπιταλιστικού κόσμου της Ενετικής Αυτοκρατορίας να ξεριζώνει την αρχαϊκή αγροτική κουλτούρα που εκπροσωπούσε ο Μενόκκιο. Ωστόσο, το βιβλίο διαβάζεται λιγότερο ως βαριά ακαδημαϊκή πραγματεία και περισσότερο ως συναρπαστικό λογοτεχνικό έργο, όπως άλλωστε το υποδέχτηκε το κοινό.

Το ίδιο ισχύει για την *Επιστροφή του Μαρτίνου Γκερ* της Νάταλι Ντέιβις. Διαβάζεται σαν μυθιστόρημα και μάλιστα αυτή ήταν η πρόθεσή του, όπως επίσης να συμβάλει στην κοινωνική ιστορία της νότιας γαλλικής υπαίθρου την εποχή της Μεταρρύθμισης. Στο επίκεντρο τοποθετείται μια χωρική, η Μπερτράντ ντε Ρολ, που την έχει εγκαταλείψει ο σύζυγός της, ο Μαρτίνος Γκερ, ο οποίος της συμπεριφερόταν ελεεινά. Η Μπερτράντ διατηρεί την αρετή της για χρόνια, ώσπου εμφανίζεται στο χωριό ένας άνδρας που ισχυρίζεται ότι είναι ο Μαρτίνος Γκερ και έτσι τον δέχονται, τόσο εκείνη όσο και οι περισσότεροι στο χωριό. Το επακόλουθο είναι να αγαπηθούν. Η Ντέιβις υποψιάζεται έντονα ότι η Μπερτράντ γνώριζε πως ο πλαστοπόσωπος δεν ήταν ο σύζυγός της, κι όμως τόσο εκείνη όσο και ο υποτιθέμενος Μαρτίνος Γκερ «επινόησαν» το γάμο τους και έζησαν ευτυχισμένα μαζί, μέχρι που επέστρεψε ο πραγματικός Μαρτίνος. Η συγγραφέας ερμηνεύει τις πράξεις της Μπερτράντ ως γυναικεία στρατηγική σε έναν ανδροκρατούμενο κόσμο. Συγχρόνως, η Ντέιβις ανασυνθέτει τις σχέσεις ανάμεσα στους χωρικούς, έτσι ώστε το βιβλίο αναδεικνύεται σε απεικόνιση της αγροτικής ιστορίας της συγκεκριμένης γωνιάς της Γαλλίας στη συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Το βιβλίο αυτό διαβάστηκε ευρύτατα επίσης, όπως το *Τυρί και τα σκουλήκια* και το *Μονταγιού*, μεταφράστηκε σε πάμπολλες γλώσσες και, μάλιστα, μεταφέρθηκε στον κινηματογράφο. Παρ' όλα αυτά, σύντομα τέθηκε το ερώτημα αν επρόκειτο για σοβαρό έργο ιστορίας ή για μια ψυχαγωγική μεν, αναχρονιστική δε αφήγηση στην οποία η Ντέιβις πρόβαλε τις φεμινιστικές στάσεις μιας μεσοαστής του ύστερου 20ού αιώνα στη συμπεριφορά μιας αγρότισσας του 16ου αιώνα.⁶⁷ Η Ντέιβις δεν επινόησε την αφήγηση εκ του μηδενός, αλλά την βάσισε στις ενθυμήσεις του δικαστή

67. Robert Finlay, «The Refashioning of Martin Guerre», *American Historical Review*, 93/3 (Ιούνιος 1988), σ. 553-571· η απάντηση της Davis στο Natalie Z. Davis, «On the Lame», στο ίδιο, σ. 572-603.

ο οποίος προήδρευε στη δίκη που οδήγησε στην καταδίκη και στην εκτέλεση του πλαστοπρόσωπου. Σε ένα διάλογο στο *American Historical Review*, στην κριτική που της ασκήθηκε, υποστηρίχτηκε ότι η συγγραφέας είχε προχωρήσει πολύ περισσότερο από όσο της επέτρεπαν τα τεκμηριωτικά δεδομένα. Η Ντέιβις παραδέχτηκε ότι είχε χρησιμοποιήσει τη φαντασία της στην ανασύνθεση του αγροτικού κόσμου στον οποίο ζούσε η Μπερτράντ ντε Ρολ. Παρ' όλα αυτά, υποστήριξε ότι σε όποια σημεία οι πηγές της παρουσίαζαν κενά, μπορούσε να στηριχτεί σε παρόμοια χωριά για τα οποία υπήρχε τεκμηρίωση. Επίσης, παραδέχτηκε ότι η φαντασία και η «επιινόηση» κατείχαν σημαντική θέση στην ανασύνθεση που πρότεινε για το χωριό και για τα κίνητρα της Μπερτράντ ντε Ρολ, όμως υποστήριξε ότι η «επιινόηση» ήταν κάτι αναπόφευκτο κατά την αναδημιουργία ενός πραγματικού παρελθόντος με πραγματικούς ανθρώπους, και ότι τούτη η «επιινόηση» δεν συνιστούσε αυθαίρετο δημιούργημα του ιστορικού, αλλά ακολουθούσε με προσοχή τις «φωνές» του παρελθόντος, καθώς μιλούσαν μέσα από τις πηγές.⁶⁸ Προς υπεράσπισή της θα μπορούσε να επισημανθεί ότι και ο Ράνκε είχε αναγνωρίσει με ειλικρίνεια το ρόλο της φαντασίας που καθοδηγείται από τις πηγές κατά την ανασύνθεση των νοητικών διεργασιών των ιστορικών πρωταγωνιστών του.

Ο Λώρενς Στόουν, γράφοντας, το 1979, στο ίδιο πνεύμα ένα άρθρο με τίτλο «Η αναβίωση του αφηγήματος» («The Revival of Narrative») στο περιοδικό *Past and Present*,⁶⁹ ανακοίνωσε, με κάποια βιασύνη ενδεχομένως, το θάνατο του θεωρητικού παραδείγματος της κοινωνικής επιστήμης. Όπως υποστήριξε, είναι πια ευρέως δεκτή η απόρριψη της κεντρικής πίστης της κοινωνικής επιστημονικής ιστορίας, ότι δηλαδή είναι δυνατόν να υπάρξει «συνεχτική επιστημονική εξέγηση της μεταβολής του παρελθόντος». Αντί γι' αυτήν, οι ιστορικοί στράφηκαν ολοένα και περισσότερο στις ποικίλες όψεις της ανθρώπινης ύπαρξης που είχαν παραμεληθεί παλαιότερα. Έχει πια καθιερωθεί η πεποίθηση ότι «η κουλτούρα της ομάδας ή ακόμη και η βούληση του ατόμου είναι δυνητικά παράγοντες μεταβολής εξίσου σημαντικοί με τις απρόσωπες δυνάμεις της υλικής παραγωγής και της δημογραφικής μεγέθυνσης».⁷⁰ Το ενδιαφέρον για τα συγκεκριμένα άτομα ως παράγοντες της ιστορίας οδήγησε σε μια επιστροφή στην αφηγηματική ιστορία. Όμως τούτες οι νέες ιστορίες διέφεραν πολύ από τα παλαιότερα αφηγήματα. Ενώ τα τελευταία εστίαζαν στην πολιτική και τις πολιτικές προσωπικότητες, τα νέα αφηγήματα ασχολούνταν με απλούς ανθρώπους, μερικές φορές

68. Natalie Zemon Davis, *The Return of Martin Guerre*, Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη 1983, σ. 5.

69. Lawrence Stone, «The Revival of Narrative: Reflections on a New Old History», *Past and Present*, 85 (Νοέμβριος 1979), σ. 3-24.

70. Στο ίδιο, σ. 9-19.

μάλιστα με ανθρώπους που απείχαν πολύ από το συνηθισμένο, σαν τον Μενόκιο – όπως είδαμε στο *Τυρί και τα σχολήκια*.

Στις ιστορικές σπουδές τώρα πια είχε σημειωθεί μια μετατόπιση από την ανάλυση των θεσμών στις σφαίρες της κουλτούρας, μια μετατόπιση που πολλές φορές την περιέγραφαν ως «πολιτισμική στροφή»,⁷¹ όμως ακολουθούσε διαφορετικές κατευθύνσεις. Η έννοια του πολιτισμού κατανοούνταν πια ανθρωπολογικά, με όρους της συμπεριφοράς των ανθρώπινων υποκειμένων σε μια κοινωνία. Είχαν γραφτεί πολλές κοινωνικές ιστορίες του πολιτισμού, τόσο μαρξιστικής όσο και μη μαρξιστικής κατεύθυνσης, που ξεκινούσαν ήδη από τον 19ο αιώνα· όμως εκείνο που συνέβαινε τώρα ήταν η αντικατάσταση των κοινωνικών ιστοριών του πολιτισμού από τις πολιτισμικές ιστορίες της κοινωνίας.⁷² Πολλές φορές, αλλά όχι αναγκαστικά, αυτό σήμαινε μια υπαναχώρηση από την πολιτική ιστορία. Έτσι, ο ρόλος της κουλτούρας συνέβαλε σημαντικά στην αιτιακή ανάλυση της Γαλλικής Επανάστασης. Όπως είδαμε προηγουμένως, η μαρξιστική ερμηνεία της Γαλλικής Επανάστασης ως αστικής επανάστασης, η οποία κυριάρχησε στη γαλλική ιστοριογραφία από την εποχή που δημοσιεύτηκε το έργο του Αλμπέρ Ματιέ (Albert Mathiez, 1874-1932) και του Ζορζ Λεφέβρ στη δεκαετία του 1920, αμφισβητήθηκε στη δεκαετία του 1960 από τον Άλφρεντ Κόμπαν (Alfred Cobban, 1901-1968),⁷³ αλλά και πάλι με βάση το οικονομικό επίπεδο. Ο Φρανσουά Φυρέ (François Furet, 1927-1997), που υπήρξε μέλος του κομμουνιστικού κόμματος στα νεανικά του χρόνια, αργότερα κατέλαβε κομβική θέση στην αποκήρυξη τόσο των μαρξιστικών όσο και των μη μαρξιστικών οικονομικών ερμηνειών της Γαλλικής Επανάστασης. Σε μια οξυτάτη επίθεσή του στα *Annales* το 1971 στηλίτευσε το δογματισμό του Αλμπέρ Σομπούλ (Albert Soboul, 1914-1982), του σημαντικότερου υπέρμαχου μιας μαρξιστικής ταξικής ανάλυσης της Γαλλικής Επανάστασης, και τόνισε το ρόλο που είχε παίξει η ιδεολογία ως αιτιακός παράγοντας, υπερβαίνοντας τους ταξικούς διαχωρισμούς.⁷⁴ Είναι εντυπωσιακός ο τρόπος με τον οποίο ο Φυρέ, που υπήρξε ένθερμος υπερασπιστής των ποσοτικών μεθόδων στα τέλη της δεκαετίας του 1960 όπως και ο Λε Ρουά Λαντυρί, στη δεκαετία του 1970 με μια σειρά βιβλία του απομακρύνθηκε από την ποσοτικοποίηση και στράφηκε στο ρόλο της πολιτικής, των ιδεών και

71. Βλ. Peter Burke, *What is Cultural History?*, Κέμπριτζ 2004 [ελλ. έκδ.: P. Burke, *Τι είναι πολιτισμική ιστορία*, μτφρ. Σπ. Σηφακάκης, Αθήνα 2009].

72. Αναφορά στις σχετικές παρατηρήσεις του Roger Chartier γίνεται στο Burke, στο ίδιο, σ. 74.

73. Alfred Cobban, *The Social Interpretation of the French Revolution*, Κέμπριτζ 1965· βλ. επίσης του ίδιου, *Historians and the Causes of the French Revolution*, Λονδίνο 1957.

74. François Furet, «Le Catéchisme révolutionnaire», *Annales. Economies. Sociétés. Civilisations*, 26 (1971), σ. 255-289.

του πολιτισμού, που δεν προσφέρονταν για ποσοτική ανάλυση.⁷⁵ Η πρωτοκαθεδρία των οικονομολογικών και κοινωνιολογικών κατηγοριών αντικαταστάθηκε από τις μελέτες του συμβολισμού στην επαναστατική και τη δημοκρατική κληρονομιά στα έργα του Μωρίς Αγκυλόν (Maurice Agulhon, 1926-2014)⁷⁶ και της Μονά Οζούφ (Mona Ozouf, 1931-).⁷⁷ Σε αυτήν τη στροφή στην πολιτισμική ανάλυση της Γαλλικής Επανάστασης σημαντικό είναι το έργο της Λυν Χαντ (Lynn Hunt) *Πολιτική, κουλτούρα και τάξη στη Γαλλική Επανάσταση* (*Politics, Culture, and Class in the French Revolution*, 1984). Η συγγραφέας εξηγεί στην εισαγωγή του ότι αρχικά συνέλαβε το έργο της ως κοινωνική ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης, που εντούτοις «μεταστρεφόταν ολοένα και περισσότερο σε πολιτισμική ανάλυση στην οποία οι πολιτικές δομές [...] έγιναν ένα μόνο από τα στοιχεία της αφήγησης».⁷⁸

Η μικροϊστορία, η ιστορία της καθημερινής ζωής και η ιστορική ανθρωπολογία

Η στροφή στον πολιτισμό συνεπαγόταν επίσης την εστίαση στην ιστορία μικρής κλίμακας, καθώς και την απομάκρυνση από τις δομές και τις εξελίξεις στη μεγάλη κλίμακα, όπως τις προσέγγιζαν μέχρι τότε οι κοινωνικοί επιστήμονες, οι μαρξιστές και πολλοί ιστορικοί των Ανάλ. Στην Ιταλία, μια σημαντική ομάδα ιστορικών συγκεντρώθηκε γύρω από το περιοδικό *Quaderni Storici*, προασπίζοντας τη μικροϊστορία (microstoria) σε αντίθεση με τις μακροϊστορικές προσεγγίσεις που κυριαρχούσαν προηγουμένως σε μεγάλο μέρος της κοινωνικής ιστορίας. Σχεδόν όλοι οι ιταλοί μελετητές της μικροϊστορίας, συμπεριλαμβανομένων των Κάρλο Γκίνζμπουργκ, Τζιοβάνι Λέβι (Giovanni Levi, 1939-) και Εντοάρντο Γκρέντι (Edoardo Grendi, 1932-1999), που ξεκίνησαν ως μαρξιστές ή ακόμη και ως μέλη του Κομμουνιστικού Κόμματος Ιταλίας για κάποιο χρονικό διάστημα, τώρα αποστασιοποιούνταν από την «αισιόδοξη πίστη ότι ο κόσμος γρήγορα θα μετασχηματιζόταν ριζικά σε επαναστατική κατεύθυνση».⁷⁹

75. François Furet, *Interpreting the French Revolution*, αγγλ. έκδ., Κέμπριτζ 1981· βλ. επίσης του ίδιου, σε συνεργασία με τη Mona Ozouf (επιμ.), *The Transformation of Political Culture*, τ. 3, Οξφόρδη 1989.

76. Maurice Agulhon, *La République au village*, Παρίσι 1970· για τον πολιτικό συμβολισμό, βλ. του ίδιου, *Marianne au combat*, Παρίσι 1979· αγγλ. έκδ.: *Marianne into Battle: Republican Imagery and Symbolism in France 1789-1880*, Κέμπριτζ 1981.

77. Mona Ozouf, *La Fête révolutionnaire 1789-1799*, Παρίσι 1976· αγγλ. έκδ.: *Festivals and the French Revolution*, Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη 1988.

78. Lynn Hunt, *Politics, Culture, and Class in the French Revolution*, Μπέρκλεϋ 1984, σ. xi.

79. Giovanni Levi, «On Microhistory», στο Peter Burke (επιμ.), *New Perspectives on Historical Writing*, Γιουνιβέρσαιτι Παρκ 1992, σ. 93.

Τούτη η αποκήρυξη της μαρξιστικής φιλοσοφίας της ιστορίας εμπεριείχε επίσης την ευρύτερη απόρριψη της ιδέας που διακινούνταν σε μεγάλο μέρος της δυτικής ιστορικής σκέψης ότι η παγκόσμια ιστορία έχει ως αποκορύφωμά της τη σύγχρονη Δύση, που αποτελεί το μοναδικό κέντρο του αληθινά προηγμένου πολιτισμού. Πάντως, η έμφαση στον εκμεταλλευτικό χαρακτήρα του σύγχρονου καπιταλιστικού πολιτισμού διατηρήθηκε ως κατάλοιπο της μαρξιστικής προοπτικής. Στοιχείο του πολιτισμού αυτού ήταν επίσης η ιδιαίτερη αντίληψη για την επιστημονική λογική, που οδήγησε ορισμένους επικριτές της, τόσο διαφορετικούς μεταξύ τους όσο ο Μάρτιν Χάιντεγκερ από τον Ρολάν Μπαρτ (Roland Barthes, 1915-1980), τον Πάουλ Φεγεράμπεντ (Paul Feyerabend, 1924-1994) και τον Άσις Νάντν, να υποδείξουν ότι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ αλήθειας και μυθοπλασίας. Οι ιταλοί μελετητές της μικροϊστορίας δεν έφτασαν μέχρι εκεί. Ο Λέβι τόνισε ότι ήταν «σημαντική η αναίρεση του σχετικισμού, του ανορθολογισμού και της αναγωγής του έργου που κάνει ο ιστορικός σε καθαρή ρητορική δραστηριότητα που ερμηνεύει τα κείμενα και όχι τα ίδια τα γεγονότα».⁸⁰ Παρόμοια θέση υιοθέτησε ο Γκίνζμπουργκ. Ωστόσο, ενώ οι κοινωνικές επιστήμες έτειναν να διατυπώνουν γενικεύσεις ως αιτιακές εξηγήσεις, η μικροϊστορία εξέταζε πώς εφαρμόζονταν αυτές οι γενικεύσεις στην τοπική κλίμακα. Ο Λέβι, στη μελέτη του για ένα ιταλικό χωριό της πρώιμης νεότερης εποχής, κατέδειξε ότι η μεταβίβαση της γαιοκτησίας δεν ακολουθούσε μηχανικά τους κλασικούς νόμους της αγοράς, αλλά επηρεαζόταν επίσης από μη οικονομικούς παράγοντες: από θηλικούς, θρησκευτικούς και άκρως προσωπικούς παράγοντες, από το «συμβολικό κεφάλαιο», όπως θα το ονόμαζε ο Πιερ Μπουρντιέ (Pierre Bourdieu, 1930-2002). Όπως και ο Μισέλ Φουκώ (Michel Foucault, 1926-1984), ο Λέβι τόνισε το ρόλο της εξουσίας και δεν την αντιλήφθηκε τόσο με οικονομικούς ή πολιτικούς όρους, όσο ως εξουσία εντοπισμένη στις ανθρώπινες διαντιδράσεις, σε ολότελα τοπικό επίπεδο πολλές φορές. Τόσο στο *Τυρί και τα σχολήγια* του Γκίνζμπουργκ όσο και στην εξέταση του Λέβι για το πώς ένα χωριό αντιλήφθηκε και αντέδρασε σε κάποιον εξορκιστή, στο επίκεντρο βρισκόταν ένα άτομο, όμως το άτομο αυτό ήταν βαθύτατα συνυφασμένο με κοινωνικές και πολιτικές δομές που υπερέβαιναν το τοπικό επίπεδο.⁸¹

Σε σύγκριση με προηγούμενες περιόδους, σημειώθηκε πολύ πιο πυκνή ανταλλαγή απόψεων ανάμεσα σε ιστορικούς από διάφορες δυτικές χώρες, και από την Ανατολική Ευρώπη, που συμμετείχαν στις νέες τάσεις. Στη Γερμανία, το αντίστοιχο της μικροϊστορίας ήταν η *Alltagsgeschichte*, η ιστορία της καθημερινής ζωής, μολοντί

80. Στο ίδιο, σ. 95.

81. Giovanni Levi, *Inheriting Power: The Story of an Exorcist*, μτφ. Lydia Cochrane, Σικάγο 1985.

υπήρχαν διαφορές μεταξύ τους. Οι υπερασπιστές της συμμερίζονταν με τη μικροϊστορία την κριτική των καθιερωμένων προσεγγίσεων της κοινωνικής επιστήμης· στην περίπτωση της Γερμανίας, επρόκειτο για την ιστορική κοινωνική επιστήμη, με επίκεντρό της το Πανεπιστήμιο του Μπίλεφελντ και το περιοδικό *Geschichte und Gesellschaft*. Η γερμανική ιστορία της καθημερινής ζωής δεν διέθετε την ισχυρή θεσμική βάση της σχολής του Μπίλεφελντ, αλλά οι σημαντικότεροι υπερασπιστές της συνεργάζονταν με το Ινστιτούτο Ιστορίας Μαξ Πλανκ στο Γκέτινγκεν. Οι οπαδοί των δύο προσανατολισμών ανέπτυξαν ζωηρό διάλογο μεταξύ τους στη δεκαετία του 1980. Οι υπερασπιστές της ιστορίας της καθημερινής ζωής επέκριναν την ιστορική κοινωνική επιστήμη στηριγμένοι σε επιχειρήματα παρόμοια με όσα χρησιμοποιούσαν οι υπέρμαχοι της μικροϊστορίας για να επικρίνουν την κοινωνική επιστημονική ιστορία: ότι ήταν απρόσωπη, αποκάλυπτα αφαιρετική και ότι ενδιαφερόταν ελάχιστα για τη ζωή και την εμπειρία των απλών ανθρώπων. Ωστόσο, οι ιστορικοί της σχολής του Μπίλεφελντ και όσοι ασκούσαν την ιστορία της καθημερινής ζωής διαπνέονταν από την κοινή δέσμευση στην απελευθερωτική διάσταση των ιστορικών σπουδών. Για τους ιστορικούς του Μπίλεφελντ, και τους κοινωνικούς επιστήμονες διάφορων κλάδων που συνδέονταν με αυτούς, η δέσμευση αυτή σήμαινε σε γενικές γραμμές τη μεταρρυθμιστική πορεία της σοσιαλδημοκρατίας σε μια βιομηχανική κοινωνία, ενώ οι οπαδοί της ιστορίας της καθημερινής ζωής έτειναν να τοποθετούνται αριστερότερα, προς την κατεύθυνση του μεγαλύτερου τοπικού λαϊκού ελέγχου και της περιβαλλοντικής μεταρρύθμισης. Ο Χανς Μέντικ (Hans Medick, 1939-) στο Ινστιτούτο Μαξ Πλανκ προχώρησε ακόμη περισσότερο την κριτική του στις προσεγγίσεις της κοινωνικής επιστήμης από τον Τζιοβάνι Λέβι στην Ιταλία και κατευθύνθηκε προς την ιστορική ανθρωπολογία, συμφωνώντας με τον Κλίφορντ Γκιρτζ (Clifford Geertz, 1926-2006), που επέμενε στη θέση ότι η μελέτη του πολιτισμού δεν προϋποθέτει την αιτιακή εξήγηση, αλλά την ερμηνεία του νοήματος. Ο Γκιρτζ, συμφωνώντας με τον Μαξ Βέμπερ ότι «άνθρωπος είναι ένα ζώο αιωρούμενο σε έναν ιστό σημασιών που το ίδιο έχει υφάνει», παρανόησε εντούτοις ολότελα τα μεθοδολογικά πρωτόκολλα που κατάρτισε ο Βέμπερ για τη μελέτη του πολιτισμού. Ενώ ο Βέμπερ καλούσε σε μια αυστηρά ορθολογική προσέγγιση όπου η διερεύνηση καθοδηγούνταν από σαφώς διατυπωμένα ερωτήματα θεωρητικού προσανατολισμού, αίτημα του Γκιρτζ ήταν η «πυκνή περιγραφή», μια απευθείας, καταπρόσωπο ανθρωπολογική συνάντηση με την ετερότητα των πολιτισμικών φαινομένων, τέτοια ώστε να αφήνει τον πολιτισμό να μιλήσει άμεσα, ως «κείμενο» που η σημασία του χρειάζεται «κατανόηση» και όχι εξήγηση.⁸²

82. Clifford Geertz, «Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture», στο C. Geertz, *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, Νέα Υόρκη 1973, σ. 3-30 [ελλ. έκδ.: C. Geertz, *Η ερμηνεία των πολιτισμών*, μτφρ. Θ. Παραδέλλης, Αθήνα 2003].

Ο Μέντικ σε ένα σημαντικό θεωρητικό δοκίμιό του υιοθέτησε την έννοια της «πυκνής περιγραφής» από τον Γκιρτζ. Η προσέγγισή του επικρίθηκε από τους υπέρμαχους της ιστορικής κοινωνικής επιστήμης, που υποστήριξαν ότι της έλειπε οποιαδήποτε καλοδιατυπωμένη μέθοδος διερεύνησης. Ο Μέντικ απάντησε υποστηρίζοντας ότι η προσέγγιση του πρωτογενούς υλικού με ερωτήματα που καθοδηγούνται από τη θεωρία διαστρέβλωνε τους χαρακτήρες που εμπλέκονταν και δεν τους άφηνε να μας μιλήσουν όπως είναι.⁸³ Αυτό που συνέβη στην πραγματικότητα είναι ότι ο Μέντικ και οι υπερασπιστές της ιστορίας της καθημερινής ζωής μετακινήθηκαν προς τις κοινωνικές επιστήμες πολύ περισσότερο από ό,τι φάνηκε αρχικά, και οι συνήγοροι της ιστορικής κοινωνικής επιστήμης επέκτειναν τη μελέτη της κοινωνίας ώστε να συμπεριλάβει πλευρές του πολιτισμού. Ο Μέντικ ανέλαβε να διεξαγάγει μια εκτενή μελέτη για τους υφαντές σε ένα μικρό σουαβικό χωριό από τον 17ο μέχρι τον 19ο αιώνα.⁸⁴ Η μελέτη χρησιμοποίησε λογοτεχνικά τεκμήρια αλλά και τροφοδότησε τον ηλεκτρονικό υπολογιστή με τεράστιο όγκο δεδομένων, που σχετίζονταν κυρίως με περιουσιακούς καταλόγους τη στιγμή του γάμου και του θανάτου, ληξιαρχικά δεδομένα, δίκες και μετρήσεις αλφαριθμητισμού. Οι περιουσιακοί κατάλογοι περιλάμβαναν την κατοχή βιβλίων κι επομένως έδιναν κάποιες ενδείξεις για τις αναγνωστικές συνήθειες. Το αποτέλεσμα ήταν μια ευρύτατη κοινωνική και πολιτισμική ιστορία μιας μικρής τοπικής κοινότητας. Μολονότι ο Μέντικ θεωρητικά απομακρύνθηκε από τις μακροϊστορικές έννοιες της ιστορικής διαδικασίας, όπως και οι ιταλοί μελετητές της μικροϊστορίας, γνώριζε πολύ καλά τη δύναμη του εκσυγχρονισμού, όπως ο Γκίνζμπουργκ και ο Λέβι, ενώ στη δική του περίπτωση επρόκειτο για τον αντίκτυπο της εκβιομηχάνισης κατά το μετασχηματισμό της παλιάς τάξης στο συγκεκριμένο χωριό.